

9. Кримінологія: Загальна та Особлива частини : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / І.М. Даньшин, В.В. Голіна, О.Г. Кальман, О.В. Лисодед ; за ред. проф. І.М. Даньшина. Харків : Право, 2003. 352 с.

10. Шевчук Т.А. Сутенерство та втягнення особи в заняття проституцією: кримінологічна характеристика і запобігання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08. Харків, 2011. 23 с.

11. Алексеев А.И., Сахаров А.Б. Причины преступлений и устранение их органами внутренних дел. Москва, 1982. 47 с.

12. Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда-Україна». URL: <http://la-strada.org.ua>.

УДК 343.13:343.123

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2019.3-2.34>

НИКОЛАЙЧУК Г.А.

ВІДМОВА ПРОКУРОРА ВІД ПІДТРИМАННЯ ПУБЛІЧНОГО ОБВИНУВАННЯ В РАЗІ ЙОГО ПІДТРИМАННЯ ГРУПОЮ ПРОКУРОРІВ

У статті розглядаються питання, пов'язані з відмовою прокурора від підтримання публічного обвинувачення в суді. Акцентується увага на особливостях такої відмови в разі створення групи прокурорів.

Встановлено, що відмова прокурора від підтримання публічного обвинувачення можлива лише в тих випадках, коли не встановлено подію злочину; в діянні обвинуваченого нема складу злочину; не доведено участь обвинуваченого у вчиненні злочину.

Прокурор, що входить до складу прокурорської групи, повинен здійснювати процесуальні дії в конкретному кримінальному провадженні в межах дорученої ділянки роботи (при цьому не втрачаючи процесуальної самостійності), а процесуальні рішення узгоджувати із старшим групи. Питання про те, хто ж із групи прокурорів за наявності до того підстав повинен ініціювати питання про відмову прокурора від підтримання публічного обвинувачення, є невирішеним.

З'ясовано, що відповідно до чинного законодавства прокурор, який підтримує публічне обвинувачення в суді і не є старшим групи прокурорів, повинен ініціювати питання про відмову від підтримання публічного обвинувачення перед старшим групи. При цьому ані форма, ані зміст такої ініціативи законодавчо не закріплені. Також не врегульованим є питання стосовно необхідних процесуальних дій старшого прокурорської групи, який не згоден із позицією публічного обвинувача про потребу відмови від обвинувачення. Це на практиці призводить до ситуації, коли через незгоду старшого прокурора групи з позицією працівника підпорядкованої прокуратури про необхідність відмови від підтримання публічного обвинувачення прокурор прокуратури нижчого рівня змушений підтримувати публічне обвинувачення всупереч внутрішньому переконанню.

Відстоюється думка, що в такій та подібних ситуаціях слід керуватися колізійним ієрархічно-правовим принципом, відповідно до якого в разі суперечностей між положеннями нормативно-правових актів різної юридичної сили перевагу має вищий за юридичною силою. Поза всяким сумнівом, закон (КПК України) повинен мати пріоритет над підзаконним нормативно-правовим актом (хай навіть і наказом Генерального прокурора).

Ключові слова: відмова, група прокурорів, обвинувачення, провадження, судовий розгляд.

The article deals with issues related to the prosecutor's refusal to support public prosecution in court. Attention is drawn to the peculiarities of such refusal in the case of the creation of a group of prosecutors.

It has been established that the refusal of the prosecutor to support public prosecution is possible only in cases where no crime has been established; there is no crime in the act of the accused; no involvement of the accused in the crime was proved.

The prosecutor who is part of the prosecuting group must carry out procedural actions in the specific criminal proceedings within the assigned work area (without losing procedural independence), and the procedural decisions should be coordinated with the senior group. The question of who in the group of prosecutors, if there are grounds to initiate the issue of the prosecutor's refusal to support the public prosecution, is unresolved.

It has been found that, under current law, a prosecutor who supports a public prosecution in a court and is not a senior prosecutor should initiate the issue of refusing to support a public prosecution before the senior group. At the same time, neither the form nor the content of such an initiative is legislated. Also, the issue of the necessary procedural actions of a senior prosecuting group, which does not agree with the position of the public prosecutor on the need to drop the charges, is not settled. In practice, this leads to a situation where, due to the disagreement of the senior prosecutor of the group with the position of the employee of the subordinate prosecutor's office about the need to refuse to support the public prosecution, the prosecutor of the lower level is forced to support the public prosecution contrary to internal conviction.

It is argued that in such (and similar situations) the conflict of law should be guided by the hierarchical and legal principle according to which, in the event of a conflict between the provisions of legal acts of different legal force, the precedence shall prevail. Undoubtedly, the law (CPC of Ukraine) must take precedence over a by-law (even if ordered by the Prosecutor General).

Key words: *refusal, group of prosecutors, charges, proceedings, court proceedings.*

Вступ. Згідно із ч. 1 ст. 37 КПК України прокурор, який буде здійснювати повноваження прокурора в конкретному кримінальному провадженні, визначається керівником відповідного органу прокуратури. За потреби такий керівник може визначити групу прокурорів та старшого прокурора цієї групи (який буде керувати діями інших прокурорів).

Такі групи переважно створюються у провадженнях стосовно багатоепізодних чи резонансних злочинів, а також коли місце проведення досудового розслідування віддалене від місця дислокації слідчого (та його процесуального керівника) і треба залучити до складу цієї групи прокурорів місцевих прокуратур за місцем вчинення злочину. У цьому разі публічне обвинувачення в суді зазвичай здійснює прокурор місцевої прокуратури, якого було введено до складу групи.

При цьому питання співвідношення повноважень прокурорів, які були включені до складу групи, у КПК не врегульовано зовсім. У наказі Генерального прокурора від 19.12.2012 р. № 4гн «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні» та інших нормативно-правових актах, якими регулюється діяльність прокуратури, про те, як мають співвідноситися повноваження прокурорів, включених до складу прокурорської групи, йдеться частково.

Достатньо непростою є й ситуація відмови прокурора від підтримання публічного обвинувачення в разі створення групи прокурорів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти означеної проблеми досліджувалися у працях вітчизняних та зарубіжних учених, серед яких: Бобечко Н.Р., Вернидубов І.В., Головка Л.В., Грушевська М.І., Колодчин В.В., Крайнікова О.В., Маляренко В.Т., Юрчишин В.М. та інші, однак чимало питань, пов'язаних із проблемами відмови прокурора від підтримання публічного обвинувачення, залишаються актуальними і досі.

Постановка завдання. Метою статті є на основі аналізу результатів загальнотеоретичних та галузевих досліджень сучасного стану участі прокурора у кримінальному провадженні дослідити особливості відмови прокурора від підтримання публічного обвинувачення, зокрема, в разі створення групи прокурорів виявити наявні проблеми та запропонувати напрями їхнього вирішення.

Результати дослідження. Відмова прокурора від підтримання публічного обвинувачення – це різновид зміни правової позиції прокурора у суді першої інстанції, який передбачає заперечення прокурором обґрунтованості публічного обвинувачення та припинення прокурором обвинувальної діяльності, наслідками якого є закриття кримінального провадження судом або набуття ним статусу приватного залежно від правової позиції потерпілого [1].

Серед усіх випадків зміни правової позиції прокурора у суді відмова прокурора від підтримання публічного обвинувачення трапляється вкрай рідко, приклади таких ситуацій є мізерними. Їх, без перебільшення, можна перерахувати на пальцях однієї руки. Так, у 2014 р. зафіксовано один факт, коли судом ухвалено виправдувальний вирок згідно з позицією потерпілого під час відмови прокурора від обвинувачення; у 2015 р. – три, у 2016 р. – чотири, у першому півріччі 2018 р. – один випадок відповідно [2].

Вказівка у ч.1 ст. 340 КПК України на те, що за відповідних підстав прокурор «повинен відмовитися від підтримання державного обвинувачення» однозначно вказує на те, що така відмова є *обов'язком* прокурора. Кримінальне переслідування і призначення винному справедливого покарання тією ж мірою відповідає призначенню кримінального судочинства, що й відмова від кримінального переслідування щодо невинуватого.

Відмова прокурора від підтримання публічного обвинувачення можлива лише за таких підстав: 1) коли не встановлено подію злочину; 2) коли в діянні обвинуваченого нема складу злочину; 3) коли не доведено участь обвинуваченого у вчиненні злочину. Тобто відмова прокурора від підтримання публічного обвинувачення повинна відбуватися фактично у всіх ситуаціях, коли в ході судового розгляду будуть виявлені підстави для ухвалення виправдувального вироку.

Відмова від підтримання публічного обвинувачення означає: 1) заперечення обвинувачення в матеріально-правовому сенсі; 2) фактичне припинення обвинувачення у кримінально-процесуальному сенсі.

З огляду на те, що обсяг діяльності, який становить зміст відмови прокурора від підтримання публічного обвинувачення, може бути різним, у юридичній літературі виділяють різновиди такої відмови: 1) повна, 2) часткова [3, с. 31–40].

Відмова від підтримання публічного обвинувачення може поділятися на види і *залежно від осіб, стосовно яких прокурор здійснює функцію обвинувачення*:

1) часткова відмова (якщо у провадженні є кілька обвинувачених, а прокурор відмовляється від обвинувачення щодо одного з них);

2) повна відмова (прокурор відмовляється від обвинувачення щодо всіх обвинувачених);

3) комбінована відмова (прокурор повністю відмовляється від підтримання публічного обвинувачення щодо одного із обвинувачених, а щодо іншого – тільки в частині інкримінованого їй обвинувачення).

Сутність часткової відмови від підтримання публічного обвинувачення полягає в запереченні прокурором спростованих у суді елементів обвинувачення та у збереженні інших, доведених елементів.

Під час повної відмови прокурора від підтримання публічного обвинувачення заперечується повністю в матеріально-правовому сенсі і разом із тим припиняється обвинувальна діяльність. У випадку часткової відмови від підтримання публічного обвинувачення заперечується частина обвинувачення в матеріально-правовому значенні й обвинувальна діяльність припиняється лише у цій частині [3, с. 31–40].

Відмовляючись від підтримання публічного обвинувачення, прокурор зобов'язаний роз'яснити обвинуваченому норми законодавства стосовно поновлення його честі, гідності, трудових, житлових, пенсійних та інших прав у разі його реабілітації. Прокурор повинен висловити вимогу про скасування запобіжного заходу стосовно обвинуваченого (якщо його було застосовано).

На відміну від структури та змісту обвинувальної промови (докладно описаної у юридичній літературі), структура та зміст постанови прокурора в разі відмови від підтримання публічного обвинувачення достатньо не розроблені. Видається, що в мотивувальній частині такої постанови прокурора має бути: а) викладення фактичних обставин справи, оскільки вони були встановлені у ході досудового розслідування; б) висновок про не підтвердження обвинувачення в суді, що тягне за собою відмову від підтримання публічного обвинувачення; в) аналіз та оцінка доказів досудового розслідування та судового слідства; г) юридичні та фактичні підстави для відмови від підтримання публічного обвинувачення; д) причини та умови для необґрунтованого повідомлення особі про підозру, винесення обвинувального акта та пропозиції щодо їхнього

усунення; е) пропозиції щодо поновлення порушених прав обвинуваченого; є) пропозиції про подальшу долю кримінального провадження.

Виклад фактичних обставин провадження в постанові про відмову від підтримання публічного обвинувачення має відмінність від викладення цього розділу в обвинувальній промові. В обвинувальній промові прокурор зазвичай викладає фактичні обставини справи так, як вони йому вбачаються після судового слідства (з урахуванням у тому числі й матеріалів досудового розслідування). Під час відмови від підтримання публічного обвинувачення, викладення обставин справи в постанові прокурор не може почати одразу з викладення власної концепції справи. Адже у цьому разі постановою про відмову від підтримання публічного обвинувачення буде виглядати непослідовною і не зовсім зрозумілою. Спочатку потрібно викладати фактичні обставини справи так, як вони були встановлені на досудовому слідстві, потім варто зазначити, чому це обвинувачення не підтвердилося [3, с. 31–40].

Відповідно до пунктів 2.4 та 2.5 наказу Генерального прокурора від 19.12.2012 р. № 4гн «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні» керівники прокуратур усіх рівнів та галузевих підрозділів апаратів (і галузевих підрозділів апаратів) відповідною постановою можуть у разі потреби створювати групи прокурорів і призначати старшого прокурора такої групи. Члени групи перед прийняттям процесуальних рішень повинні доповідати про них старшому прокурору групи, рішення якого є остаточним.

Суть діяльності старшого прокурорської групи полягає у: 1) загальному плануванні; 2) розподілі обов'язків між членами групи; 3) організації обміну зібраною інформацією; 4) контролюванні за вчасністю та правильністю проведення слідчих та інших процесуальних дій.

Прокурор, що входить до складу прокурорської групи, повинен здійснювати процесуальні дії в конкретному кримінальному провадженні в межах дорученої ділянки роботи (при цьому не втрачаючи процесуальної самостійності), а процесуальні рішення узгоджувати зі старшим групи.

Питання про те, хто ж із групи прокурорів за наявності до того підстав повинен ініціювати питання про відмову прокурора від підтримання публічного обвинувачення, є не вирішеним.

Нормами КПК України (ч.1 ст. 341 цього Кодексу) передбачено необхідність погодження постанови про відмову від підтримання публічного обвинувачення із прокурором вищого рівня. Обов'язок ініціювати питання про відмову від підтримання публічного обвинувачення (і скласти мотивовану постанову про це) покладено на прокурора, який брав участь у розгляді справи в суді (незалежно від його ролі у групі прокурорів).

Відповідно до п.п. 21.1-21.4 Наказу в разі встановлення за результатами судового розгляду підстав для відмови від підтримання публічного обвинувачення треба погоджувати відповідну постанову з керівником органу прокуратури, а підписувати відповідний процесуальний документ має старший групи прокурорів. Якщо ж підтримання публічного обвинувачення здійснюється групою прокурорів, до складу якої входять службові особи прокуратур різних рівнів, то відповідний процесуальний документ має бути погоджений із керівником прокуратури вищого рівня [4].

Отже, наказ Генпрокурора від 19.12.2012 р. № 4гн «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні» (на відміну від норм КПК України!) виключає можливість підписання постанови про відмову від обвинувачення прокурором, який не є старшим групи.

Відповідно до зазначеного Наказу прокурор, який підтримує публічне обвинувачення в суді і не є старшим групи прокурорів, повинен ініціювати питання про відмову від підтримання публічного обвинувачення перед старшим групи. При цьому ані форма, ані зміст такої ініціативи законодавчо не закріплені. Також неврегульованим є питання стосовно необхідних процесуальних дій старшого прокурорської групи, який не згоден з позицією публічного обвинувача про потребу відмови від обвинувачення.

Це на практиці призводить до ситуації, коли через незгоду старшого прокурора групи з позицією працівника підпорядкованої прокуратури про необхідність відмови від підтримання публічного обвинувачення прокурор прокуратури нижчого рівня змушений підтримувати публічне обвинувачення всупереч внутрішньому переконанню.

В юридичній літературі пропонується шлях вирішення такої проблеми: слід передбачити, що кожен прокурор, введений до складу групи прокурорів, може виступити з ініціативою про потребу відмови від підтримання публічного обвинувачення, виклавши мотиви такого рішення у відповідній постанові. Ця постанова надається старшому прокурорської групи, який зобов'язаний звернутися для її погодження до керівника прокуратури відповідного рівня. Якщо ж старший прокурор групи з нею не згоден, то він має подати на розгляд керівника прокуратури: 1) постанову про відмову від підтримання публічного обвинувачення, 2) постанову про відмову в її задоволенні.

Остаточне рішення при цьому приймає керівник прокуратури. Якщо ж прокурор вищого рівня відмовляє в погодженні постанови про відмову від підтримання публічного обвинувачення, він:

- 1) усуває від участі в розгляді справи прокурора, який виступив із відповідною ініціативою та
- 2) самостійно бере участь у кримінальному провадженні (або ж дає відповідне доручення іншому учаснику прокурорської групи) [5, с. 321].

Такий підхід не зовсім виправданий: якщо відповідно до запропонованих змін старший прокурор групи в будь-якому разі повинен повідомити керівника прокуратури про відмову від обвинувачення (і коли він погоджується з такою відмовою, і коли виступає проти), то чи не простіше передбачити право прокурора, що підтримував обвинувачення, напряму звертатися із цього приводу за відповідним погодженням до керівника прокуратури?

Окрім того, надій на внесення швидких законодавчих змін немає. А діяти прокурору (в тому числі й відмовлятися від підтримання публічного обвинувачення та погоджувати таку відмову) треба тут і зараз.

Висновки та пропозиції. У такій та подібних ситуаціях слід керуватися колізійним ієрархічно-правовим принципом, відповідно до якого в разі суперечностей між положеннями нормативно-правових актів різної юридичної сили перевагу має вищий за юридичною силою. Поза всяким сумнівом, закон (КПК України) повинен мати пріоритет над підзаконним нормативно-правовим актом (хай навіть і наказом Генерального прокурора).

Тому «рядовому» прокурору, який входить до складу групи прокурорів та який прийшов до висновку про необхідність відмови від підтримання публічного обвинувачення, слід діяти таким чином:

- 1) все-таки спочатку звернутися до старшого прокурорської групи з тим, аби останній підписав відповідний процесуальний документ і щоб можна було б погодити таку постанову з керівником органу прокуратури (таким чином, і наказ Генпрокурора буде дотримано, і положенням КПК України це не буде суперечити);

- 2) якщо ж все-таки старшого групи прокурорів переконати з якихось причин не вдалося, то звертатися із клопотанням про погодження відмови від обвинувачення слід напряму до керівника органу прокуратури (мотивуючи це тим, що у ч. 1 ст. 341 КПК не йдеться про жодних «посередників» за допомогою чи за сприянням яких публічний обвинувач може контактувати з керівником органу прокуратури).

Список використаних джерел:

1. Грушевська М.І. Поняття та загальна характеристика відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення. *Науковий вісник Херсонського держ. ун-ту*. 2016. Випуск 3. Том. 2. URL : http://www.lj.kherson.ua/2016/pravo03/part_2/25.pdf.
2. Звіт про роботу прокурора за 12 місяців 2014, 2015, 2016, 2018 років. URL : <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>.
3. Маляренко В.Т., Вернидубов І.В. Про відмову прокурора від підтримання державного обвинувачення в суді та її правові наслідки. *Вісник Верховного Суду України*. 2002. № 4. С. 31–40. URL : [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/4F2BD2C153EAF85BC2257AF4003A6D0F?OpenDocument](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/4F2BD2C153EAF85BC2257AF4003A6D0F?OpenDocument).
4. Наказ Генеральної прокуратури України від 19.12.2012 р. № 4гн «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні». URL : https://www.gp.gov.ua/ua/gl.html?_m=publications&t=rec&id.
5. Крайнікова О.В. Проблеми відмови прокурора від обвинувачення у суді у разі створення групи прокурорів. *Наук. вісник публічного та приватного права*. 2016. Випуск 5. С. 321. URL : <http://www.nvppp.in.ua/vip/2016/5/67.pdf>.